

DE ATLAS-FABRIEK AAN DE ZOUTKEETSGRACHT VAN STOOMWERKTUIGFABRIEK TOT LIJSTENMAKERIJ.

Op 15 juni 1840 wordt door de heer W. de Clercq, directeur van de Nederlandsche Handel Maatschappij, de eerste steen gelegd voor de fabriek en ijzersmelterij voor stoommachines van de heren Dixon & Co. aan de Zoutkeetsgracht te Amsterdam. In mei van het daaropvolgende jaar heeft de fabriek, "De Atlas" genaamd, haar werkzaamheden ten volle aangevangen.

De fabriek heeft onder leiding van de heren Dixon & Co. slechts een 7-tal jaren bestaan want in 1848 wordt door de heren F. van Vollenhove en C. van Lennep een prospectus uitgegeven, waarin zij mededelen dat zij met de liquidateur van de firma Dixon & Co. in onderhandeling zijn getreden over de aankoop van de fabriek.

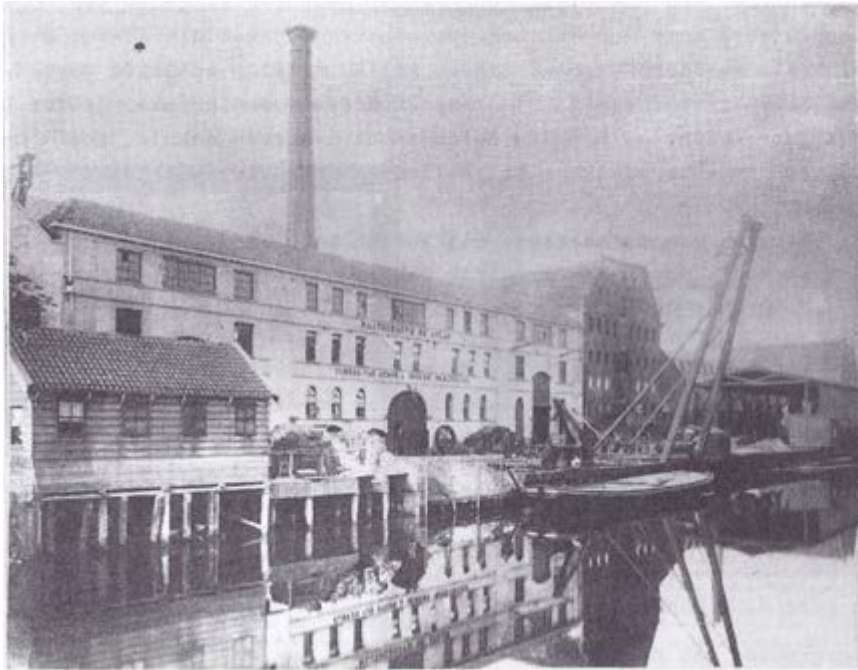

Foto: De ATLAS-fabriek aan de Zoutkeetsgracht te Amsterdam.
Bron: "Historisch-topografische Atlas van het Gemeentearchief van Amsterdam".

Zij betogen daartoe een naamloze vennootschap op te richten met een kapitaal van f 250.000,=. Dit bedrag is naar hun mening ruim voldoende om de compleet ingerichte fabriek aan te kopen en daarnaast nog voldoende werkkapitaal over te houden om de fabriek weer op te starten en de aanloop periode door te komen.

Deze plannen zijn kennelijk niet doorgegaan, maar in 1851 wordt dan toch de Maatschappij "De Atlas", Fabrik van Stoom- en andere Werktuigen, opgericht.

Op een op 23 juni 1851 in het O.Z. Heeren-Logement gehouden veiling koopt de maatschappij de fabriek, werktuigen en gereedschappen en erf voor een totaal bedrag van f 47.725,=. In juli 1851 verkrijgt de vennootschap Koninklijke goedkeuring en wordt de inschrijving op het aandelenkapitaal van f 120.000,= opengesteld. Er wordt in totaal door 37 gegadigden op 95 aandelen à f 1.000,= ingeschreven.

De grootste inschrijver is Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik der Nederlanden voor 10 aandelen. Verder doet praktisch de gehele "haute finance" van Amsterdam voor een of meerdere aandelen mee. Onder de inschrijvers komt men dan ook vele bekende namen uit die tijd tegen, zoals meerdere Rueb's, Ernest Sillem, Willem en David Borske, van Vollenhoven etc. Van de 37 aandeelhouders wonen er maar liefst 10 op de Keizersgracht en 8 op de Herengracht, waarvan enkele, zoals de bekende Amsterdamse advocaat Mr. Willem van der Vliet, in de Gouden Bocht.

Tot directeuren van de maatschappij worden benoemd de heren Hendrik Pieter van Heulekom en Jan Frederik Taunay en tot commissarissen de heren J.J. Bremer de Lamoy, C.D. van der Vliet en J. Vos Jacobszoon.

Ondanks een langdurige crisis in de machine-industrie in de periode 1855-1865, wist "De Atlas" het hoofd boven water te houden. Na 1870 gaat het echter, ook tengevolge van de toenemende

concurrentie, steeds slechter in de bedrijfstak en gaat de ene na de andere machinefabriek failliet. "De Atlas" heeft hier kennelijk nog niet zo erg onder te lijden want over de periode 1872-1880 wordt over het inmiddels tot f 168.000,= toegenomen aandelenkapitaal nog een gemiddeld jaarlijks bruto rendement behaald van 16 %. Daarna gaat het echter snel slechter.

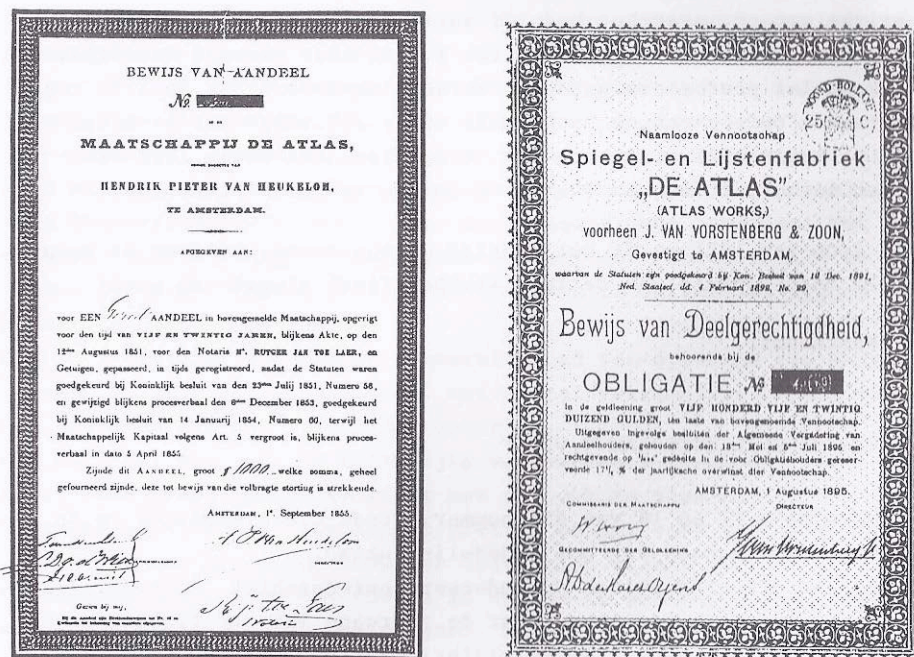
Ter vergroting van het bedrijfskapitaal, was in 1870 een hypothecaire 3 % premielening van f 500.000,= uitgegeven waarvan 4 ton was geplaatst. In 1883 was hiervan nog nominaal f 347.200,= in omloop. In dat jaar wordt aan de directie toestemming gegeven om te trachten een geldlening groot f 200.000,= te plaatsen, eveneens ter vergroting van het bedrijfskapitaal. Het wordt namelijk steeds moeilijker om van opdrachtgevers voorschotten of vooruitbetalingen te krijgen waardoor het kapitaalsbeslag bij de leverancier steeds groter wordt.

Dit alles heeft echter niet meer mogen baten. In de in het lokaal van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen op 30 mei 1884 gehouden algemene aandeelhoudersvergadering wordt voor het eerst gesuggereerd of het niet beter is tot liquidatie over te gaan. Het gecumuleerde verlies is dan inmiddels opgelopen tot f 51.718,10. Besloten wordt de ontwikkelingen nog enige tijd aan te zien.

Op 25 juni 1887 valt echter definitief het doek. Alle dan nog aanwezige 160 arbeiders worden ontslagen en de fabriek wordt gesloten.

Op 18 november 1887 worden de gebouwen, machineriën etc. ten overstaan van notaris J.C.G. Pollones openbaar geveild. Ze gaan voor ruim f 150.000,= over in handen van de heer A.F. Smulders, een Utrechtse ijzerfabrikant. Het is niet bekend wat deze ermee heeft gedaan, vermoedelijk alleen de machines en gereedschappen en dergelijke weggehaald. In november 1889 komen de fabrieksgebouwen, pakhuizen en terreinen namelijk opnieuw onder de hamer.

De nieuwe eigenaar wordt de firma J. van Vorstenberg & Zn., een bekende, reeds ruim 30 jaar bestaande, fabrikant van spiegels en lijsten.

Na de inrichting van het pand, wordt het in 1890 betrokken. Tegelijkertijd wordt de firmanaam gewijzigd in Spiegel- en Lijstenfabriek "De Atlas". Eind 1891 wordt ze omgezet in een naamloze vennootschap;

Het maatschappelijk kapitaal wordt gesteld op f 1 miljoen, verdeeld in 2000 aandelen van f 500,=. Uitgegeven wordt voorlopig f 500.000,=, waarvan de heer van Vorstenberg f 275.000,= ontvangt voor de inbreng van zijn firma. Met zijn 55 behoudt hij dus de meerderheid. Ook worden nog 50 oprichtersaandelen uitgegeven.

Ondanks enkele moeilijke jaren, met name in 1896 wordt een flinke financiële strop geleden in America, blijft het bedrijf goed floreren en groeit uit tot een belangrijke Amsterdamse werkgever. In 1908, wanneer het 50-jarig bestaan wordt gevierd, heeft de onderneming ca. 300 personeelsleden en bedraagt de loonsom f 130.000,= per maand.

Ter financiering van verdere uitbreiding - o.a. met filialen in Singapore en Cincinnati - wordt in 1895 door commissarissen aan het bestuur toestemming gegeven tot het aangaan van een obligatielening

van f 525.000,=. Bij elke obligatie wordt tevens een Bewijs van deelgerechtigheid verstrekt rechtgevend op 1/525 ste deel van 17, van de overwinst.

Door de afnemende binnenlandse vraag, alsmede door het in de jaren 1914-1918 praktisch geheel wegvallen van de voor "De Atlas" zeer belangrijke export, gaat het bedrijf snel achteruit. Het gewone aandelenkapitaal was al teruggebracht tot f 150.000,= terwijl daarnaast nog 5 cumulatief preferente aandelen waren uitgegeven. Het in 1920 nog openstaande bedrag van de cum. prefs ad. F 200.000,= wordt terugbetaald en begin 1921 vindt nog een terugbetaald en begin 1921 vindt nog een terugstorting van 50 op de gewone aandelen plaats.

In de loop van 1921 wordt het bedrijf geliquideerd, waarmee de industriele geschiedenis van de fabriek "De Atlas" afgesloten wordt.

J.E. Wustenhoff

Uit: V.V.O.F. Mededelingenblad Twaalfde jaargang Nr. 1 van maart 1990, blz. 3 t/m 6.